

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THÁI DŨNG

CẢM QUAN ĐÔ THỊ
TRONG TIỂU THUYẾT CỦA PHONG ĐIỆP

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Thái Nguyên - 2017

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THÁI DŨNG

CẢM QUAN ĐÔ THỊ
TRONG TIỂU THUYẾT CỦA PHONG ĐIỆP

CHUYÊN NGÀNH : VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 60 22 01 21

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: TS. Đỗ Hải Ninh

Thái Nguyên – 2017

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa từng được công bố ở bất kì công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2017

Tác giả luận văn

Nguyễn Thái Dũng

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn này, tác giả xin trân trọng cảm ơn Ban Giám hiệu, Khoa sau đại học, Khoa Văn - Xã hội, Trường Đại học Khoa học - Đại học Thái Nguyên và các Thầy, Cô giáo đã trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ trong suốt quá trình học tập. đã tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong suốt quá trình học tập và nghiên cứu.

Đặc biệt, tác giả xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đến TS. Đỗ Hải Ninh - người đã tận tình hướng dẫn, tin tưởng và giúp đỡ trong suốt quá trình tác giả nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Cuối cùng, xin cảm ơn gia đình, người thân, bạn bè đã luôn động viên, khích lệ để tác giả hoàn thành luận văn này.

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2017

Tác giả luận văn

Nguyễn Thái Dũng

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN.....	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC.....	i
PHẦN MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
2.1. Những đánh giá về văn học đô thị trong văn học Việt Nam đương đại .	2
2.2. Những đánh giá về tác phẩm của Phong Điệp	4
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu:	8
4. Phương pháp nghiên cứu.	9
4.1. Phương pháp hệ thống.....	9
4.2. Phương pháp so sánh, đối chiếu.....	9
4.3. Phương pháp phân tích - tổng hợp.	9
4.4. Phương pháp lịch sử - xã hội.....	9
4.5. Phương pháp thống kê - khảo sát.	9
4.6. Phương pháp thi pháp học.....	10
5. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu.	10
5.1. Mục đích nghiên cứu.....	10
5.2. Nhiệm vụ nghiên cứu	10
6. Cấu trúc của luận văn.....	10
7. Đóng góp của luận văn.	11
PHẦN NỘI DUNG	12
CHƯƠNG 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN CỦA CẢM QUAN ĐÔ THỊ TRONG TIỂU THUYẾT PHONG ĐIỆP	12
1.1. Giới thuyết về cảm quan đô thị trong văn học	12
1.1.1. Văn học đô thị	12
1.1.2. Cảm quan đô thị	14

1.2. Sơ lược về cảm quan đô thị trong văn học Việt Nam.....	17
1.2.1. Giai đoạn trước thế kỷ XX	17
1.2.2. Giai đoạn từ thế kỷ XX đến 1945	19
1.2.3. Giai đoạn từ 1945 đến 1975	25
1.2.4. Đề tài đô thị trong văn học Việt Nam sau 1975 đến nay	26
1.3. Sự hình thành cảm quan đô thị trong sáng tác Phong Điệp.....	29
TIỂU KẾT.....	33
CHƯƠNG 2: CẢM QUAN VỀ ĐỜI SỐNG VÀ CON NGƯỜI ĐÔ THỊ TRONG TIỂU THUYẾT CỦA PHONG ĐIỆP	35
2.1. Cảm quan về đời sống đô thị	35
2.1.1. Quá trình đô thị hóa và góc nhìn đô thị.....	35
2.1.2. Những xung đột giá trị văn hóa, đạo đức trong đời sống đô thị	40
2.2. Cảm quan về con người đô thị.....	47
2.2.1. Con người trong cuộc mưu sinh và lập nghiệp	47
2.2.2. Con người với ký ức về quá khứ và quê nhà	54
2.2.3. Con người tha hóa.	57
TIỂU KẾT.....	60
CHƯƠNG 3: MỘT SỐ PHƯƠNG THỨC NGHỆ THUẬT THỂ HIỆN CẢM QUAN ĐÔ THỊ TRONG TIỂU THUYẾT CỦA PHONG ĐIỆP	62
3.1. Ngôn ngữ nhân vật.....	62
3.1.1. Ngôn ngữ mang màu sắc thị dân đời thường	62
3.1.2. Ngôn ngữ giàu nhịp điệu và tốc độ.	67
3.2. Ngôi kể và điểm nhìn.....	71
3.2.1 Ngôi kể	71
3.2.2. Điểm nhìn	74
3.2.2.1. Điểm nhìn bên trong	75
3.2.2.2. Sự di động điểm nhìn.....	78
3.3. Không gian và thời gian nghệ thuật.....	84

3. 3.1 Không gian nghệ thuật.	84
3.3.1.1. Không gian thành thị đầy bất trắc.	85
3.3.1.2. Không gian đô thị ảo.	92
3.3.2. Thời gian nghệ thuật.	93
3.3.2.1. Độ căng và sức nén của thời gian	97
3.3.2.2 Mất ý thức về sự diễn tiến của thời gian.	101
TIỂU KẾT.	104
PHẦN KẾT LUẬN	105
TÀI LIỆU THAM KHẢO.	108

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Cuộc xâm lược thuộc địa của thực dân Pháp năm 1858 đã làm thay đổi rõ rệt mọi mặt của xã hội Việt Nam và tác động lớn tới đời sống văn hóa cũng như văn học Việt Nam. Tuy chưa hình thành một dòng văn học đô thị nhưng ngay từ nửa đầu thế kỷ XX, cảm quan đô thị đã xuất hiện khá nhiều trong văn học đặc biệt là văn học giai đoạn 1930-1945. Các nhà văn như Thạch Lam, Vũ Trọng Phụng, Nguyên Hồng, Nam Cao..., những người sống trong bầu khí của quá trình đô thị hóa thời kỳ này đã bộc lộ những cảm xúc, thái độ và cái nhìn riêng về đời sống đô thị qua hàng loạt các tiểu thuyết, truyện ngắn tiêu biểu của mình.

Phong Điệp thuộc thế hệ nhà văn sinh ra sau chiến tranh, trưởng thành trong thời kì hội nhập mạnh mẽ. Tác giả này được đông đảo độc giả biết đến qua truyện ngắn ***Ma mèo***, truyện ngắn được giải nhì (không có giải nhất) cuộc thi truyện ngắn trên báo Văn nghệ Trẻ 1996 – 1997, khi chị vẫn còn là sinh viên đại học. Sau này, tên tuổi của chị đã có một vị trí vững chắc trong lòng độc giả qua hàng loạt các tiểu thuyết như ***Lạc chốn thị thành***, ***Blogger***, ***Ga kí ức***, ***Vực gió*** và các tập truyện ngắn tiêu biểu như ***Khi ta hai mươi***, ***Ma mèo***, ***Người phía bên kia đường***, ***Phòng trọ***, ***Vườn hoang***, ***Kẻ dự phần...***, tản văn ***Bay trên mái nhà thành phố...***

Sinh ra ở thành Nam, học tập, sinh sống và làm việc ở Hà Nội, tuy nhận mình là dân “*ngụ cư*” nơi Hà thành nhưng Phong Điệp luôn nặng trĩu suy tư về đô thị nơi chị đang sống. Có thể nói rằng, Phong Điệp viết nhiều truyện ngắn và tiểu thuyết về đề tài đô thị. Qua các tác phẩm của mình, Phong Điệp đã có những kiến giải riêng về đời sống đô thị theo cách nhìn của một nhà văn nữ sắc sảo và tinh tế

Trong thời gian qua, các tác phẩm của Phong Điệp đã được đông đảo các nhà văn, giới phê bình, nghiên cứu và bạn đọc nhiệt thành đón nhận. Đã có những cuộc hội thảo, bài viết, luận văn nghiên cứu về cấu trúc tác phẩm, nghệ thuật tự

sự của tiểu thuyết Phong Điệp. Nhiều bài báo đã đề cập vấn đề đô thị trong tiểu thuyết của Phong Điệp, song chưa có công trình nghiên cứu nào lấy cảm quan đô thị làm đề tài nghiên cứu một cách đầy đủ và toàn diện. Luận văn lựa chọn “***Cảm quan đô thị trong tiểu thuyết của Phong Điệp***” làm đề tài nghiên cứu nhằm tìm hiểu và lý giải những nét mới và riêng khác trong cảm quan đô thị của một cây bút đáng chú ý hiện nay, góp phần nhận diện sự đa dạng, phong phú của bức tranh văn học Việt Nam đương đại.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Những đánh giá về văn học đô thị trong văn học Việt Nam đương đại

Có thể nói, trong những năm gần đây, văn học đô thị thu hút được sự quan tâm của đông đảo các nhà văn, các nhà nghiên cứu, phê bình, học viên, sinh viên và cả bạn đọc. Nhiều cuộc hội thảo, nhiều luận văn thạc sĩ, đã lấy văn học đô thị làm đối tượng nghiên cứu. Trong cuộc tọa đàm “***Văn học đô thị hôm nay***” do tạp chí ***Người đô thị*** tổ chức, nhà báo Trần Trung Chính cho rằng: “*Trong các thuộc tính của văn học đô thị đã được nêu: cuộc sống người viết, khung cảnh và con người thị dân, tính hiện đại (cũng là tính đô thị) có thể là các cơ sở để nhận biết một tác phẩm văn học đô thị. Tuy nhiên, không phải trong trường hợp cụ thể nào, một tác phẩm cụ thể nào cũng hội đủ các yếu tố đó. Có thể nói rằng văn học đô thị Việt Nam vẫn đang trong quá trình hình thành, như hình hài các đô thị Việt Nam.*” [47].

Cũng trong tọa đàm về văn học đô thị này, Đỗ Lai Thúy cho rằng “*tiểu thuyết đô thị Việt Nam còn ít về đề tài đô thị, nếu có thì đôi khi đô thị thường được nhìn bằng sự hoài niệm nông thôn. Bởi vậy, tính đô thị của nó chủ yếu biểu hiện ở phương diện thể loại*”[47].

Đại diện cho các nhà văn trẻ tham gia buổi tọa đàm, Hà Thủy Nguyên chia sẻ: “*Thế hệ những người được sinh ra ở đô thị (8x, 9x) thì sự ám ảnh về đô thị hóa như là sự thoái hóa về nhân cách con người không phải vấn đề lớn. Đề tài mà họ quan tâm là viết về bản thân mình, những chiêm nghiệm, suy nghĩ, suy*

tưởng bản thân. Họ chui vào đó (bản thân) và câu chuyện văn chương của họ, viết về chính thế giới ấy”[47]. Chị tin tưởng: *“khi chúng ta hoàn toàn ở trong đô thị rồi, chúng ta thấm nhuần tính đô thị, họ sẽ viết về những điều khác”.*

Là người luôn bám sát mảng văn xuôi Việt Nam đương đại, Đỗ Hải Ninh nhân mạnh đến cảm thức về đô thị: *“Trong văn học đương đại đã có những tác giả thành công khi viết về đô thị, thể hiện được nét đặc sắc cuộc sống và con người đô thị như Nguyễn Huy Thiệp, Nguyễn Việt Hà, Đỗ Phấn, Nguyễn Danh Lam, Trần Nhã Thụy, Phong Điệp,... Sáng tác của họ đã chạm đến nơi sâu khuất của con người và đời sống đô thị: nỗi cô đơn, sự trống rỗng, cuộc sống đơn điệu, thiếu vắng. Cuộc sống đô thị vừa là biểu tượng của cái hiện đại, của văn minh công nghiệp, đầy cám dỗ vừa ẩn chứa những đe dọa, với sự tha hóa nhân tính và nỗi mặc cảm...”[47].*

Với cái nhìn khá lạc quan về văn học đô thị, Nguyễn Mạnh Tiến cũng có nhận xét: *“nếu như văn học đô thị ở phương Tây là một dòng phát triển lớn, có nhiều thành tựu đáng kể thì văn học đô thị ở Việt Nam, dù là một vấn đề thú vị, vẫn chưa phải là dòng chủ lưu. Đó là, đô thị Việt Nam cho đến nay vẫn chưa thực sự là đô thị theo đúng nghĩa của nó. Đô thị Việt Nam là sự chấp vá, chỉ là “cái siêu làng” trương nở ra mà thôi. Vì thế, người sống ở đô thị Việt Nam, trong đó có cả các nhà văn, vẫn mang nặng tâm tính, nếp nghĩ, nếp cảm của nông dân, cho dù họ có tuyên bố là đã “đô thị hóa” hoàn toàn. Chính bởi thế, văn học đô thị dù hình thành nhưng không phát triển mạnh mẽ và chưa được giới nghiên cứu đi sâu tìm hiểu. Tuy vậy, cùng với sự phát triển của các đô thị, sự mở rộng các đô thị xâm lấn vùng nông thôn, có thể nhìn thấy trước văn học đô thị sẽ là một chủ đề nổi trội.”[47].*

Cũng có những kiến giải riêng về văn học đô thị, Mai Anh Tuấn khẳng định *“sự vắng mặt hoặc bị lép vế khá lâu của tầng lớp trung lưu đô thị và tư sản nội địa trong xã hội miền Bắc từ sau 1945 khiến cho văn học giai đoạn này ít đề cập đến đô thị. Phải từ Đổi mới, trong sáng tác của Nguyễn Huy Thiệp, Phạm Thị*